

Osmanlı Devleti'nde Alliance İsrailite'nin Eğitim Olgusu: Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi Örneği

The Education Case of Alliance Israelite in the Ottoman Empire: Jaffa German Jewish Agricultural School Example

Özge TOGRAL*

Öz: 19. yüzyılda politik güç eğiliminde bulunan Avrupalıların, siyasi arenada rekabet sahası haline gelen Filistin'e yatırımları artmıştır. Vakıflar, okullar, hastaneler ve buna benzer kurumlar açarak bölgede nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı devletlerin bölgedeki eğitim faaliyetleri yerleşimci hareketin boyutunu göstermektedir. 1860'lı yıllardan itibaren Almanlar da etkin olmaya başlamıştır. Bilhassa, Alman Yahudi nüfusun bölgeye yerleşimine paralel olarak Alliance İsrailite'ye bağlı okullar açılmıştır. Yapılan çalışmada Alman Yahudi nüfusunun bölgeye yerleşiminin tarihi arka planına değinilerek Alliance İsrailite'nin özelliklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda tarım bölgesi olan Yafa'da Alliance İsrailite'nin ziraat okulu açmasının nedeni başta olmak üzere okulun nitelikleri incelenmiştir. Ayrıca 19. yüzyıl siyasi ortamında Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi'nin faaliyetleri kapsamında Osmanlı Devleti'nin azınlık okullarının denetim ve teftişi üzerinde durulmuştur. Osmanlı Arşiv belgeleri başta olmak üzere çeşitli araştırma ve inceleme eserler göz önünde bulundurularak Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi özelinde Alliance İsrailite'nin eğitim olgusu değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Osmanlı Devleti, Yafa, Ziraat Okulu, Alliance İsrailite

Abstract: The investments of Europeans, who tend to political power, in Palestine, which has become a competitive field in the political arena, in the 19th century increased. By opening foundations, schools, hospitals and similar institutions, the possibilities of expansionist movement in the region were obtained. The educational activities of European states such as England and France in the region show the size of the settler colonialism. Starting from the 1860s, the Germans also began to be active. In particular, schools affiliated with the Alliance Israel were opened in parallel with the settlement of the German Jewish population in the region. In the study, the historical background of the settlement of the German Jewish population in the region was mentioned and the characteristics of the Alliance Israel were included. In this context, the characteristics of the school, especially the reason why Alliance Israel opened an agricultural school in Jaffa, which is an agricultural region, were examined. Also, in the political environment of the 19th century, within the scope of the activities of the German Jewish Agricultural School in Jaffa, the supervision and inspection of the minority schools of the Ottoman Empire was emphasized. Considering various research and examination works, especially Ottoman Archive documents, the educational phenomenon of Alliance Israel has been evaluated, in particular the German Jewish Agricultural School in Jaffa.

Keywords: Ottoman State, Jaffa, Agricultural School, Alliance Israelite

* Dr, İstanbul, ozgetogral@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1778-3817>

Makale Türü: Araştırma | Geliş Tarihi: 10.01.2022 | Kabul Tarihi: 23.05.2022

Togral Ö. 2022, "Osmanlı Devleti'nde Alliance İsrailite'nin Eğitim Olgusu: Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi Örneği". *MJH* XII, 199-208.

Giriş

19. yüzyılda bir liman kenti olarak gelişme gösteren Yafa, stratejik ve siyasi açıdan Doğu Akdeniz'in etkileşim alanı olarak dikkat çekmektedir. Kudüs Mutasarrıflığı dahilinde bulunan Yafa'nın, nüfusu sürekli değişkenlik göstermiştir. Bu değişkenlik siyasi ve iktisadi rekabetin yoğun olduğu 1880'li yıllarda Yafa'yı derinden etkileyecek gelişmelerin yaşanmasına da neden olmuştur. Bilhassa bu dönemde Rusya'da meydana gelen Yahudi aleyhtarı tutum, Filistin'e doğru yapılan Yahudi göçünü hızlandırmıştır. Ancak yoğun göç hareketi, Osmanlı Devleti'nin Filistin'deki siyasi otoritesini zedeleyecek noktaya gelmemesi için tedbirler alınmıştır (Avcı 2004, 78-80; Karabulut 2018, 468). Alman tedbirlere rağmen Filistin'e yapılan Yahudi göçünün önüne geçilememiştir (Balcıoğlu-Balcı 2022, 211-416). Alman Yahudi yerleşimi, eğitim kurumları aracılığıyla sistemli bir ağ oluşturmuştur. Esasında bölgeye yapılan Yahudi göçlerinin tarihi bir arka planı vardır. Göç hareketi Mehmed Ali Paşa'nın Kudüs'e hakimiyeti esnasında daha belirgin hale gelmiş ve bölgeye yapılan Yahudi göçleri artmıştır. Bu kapsamda Alman Musevi Ziraat Mektebi'nin kuruluşu ve özelliklerine değinmeden önce Yafa özelinde tüm Kudüs'ü kapsayacak şekilde, Alman Musevi yerleşimine dair bilgi vermek yerinde olacaktır.

Bilhassa, 1830'lu yıllarda Alman kökenli Yahudilerin Kudüs'e göçleri hızlanmış (Çakmak 2019, 169) ve bundan sonraki yıllarda da devam etmiştir. Özellikle 1867 tarihli kararnameyle yabancılara Osmanlı topraklarından arazi satın alma hakkı verilmesinin ardından 1869 yılında bu haktan Almanlar da yararlanmışlardır (Ortaylı 1983, 125; Topkar 2015, 92). Almanya'nın himayesinde bulunan ve 1869'da Filistin topraklarına göç edenlerden oluşan Templer Cemiyeti, esasında Württemberg'li esnaf ve çiftçilerden meydana gelmektedir (Topkar 2015, 71). Tarım ıslahı gibi pek çok yönde faaliyette bulunan Templer Cemiyeti Filistin topraklarının çeşitli noktalarında bulunan Alman kolonilerinin gelişimini temellendirmiştir (Topkar 2015, 90). Söz konusu cemiyet, Almanya'nın Filistin'deki siyasi ve iktisadi nüfuzunun yayılımında etkili olmuştur (Öke 1982, 62). Nitekim 1871 yılında Yafa civarında bulunan Sarona başta olmak üzere Hayfa civarında da Alman kolonileri kurulmuştur. Protestan ve Katolik Almanların ardından Yahudi Almanlar da bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Özellikle 1878 Berlin Sözleşmesi'nden sonra Yahudi Alman yerleşimi daha da artmıştır (Ortaylı 1983, 125; Terzioğlu 2013, 60). Fransa, İngiltere ve Rusya gibi Batılı devletlerin Filistin'de yürüttükleri Siyonist destekli politika yarışında yerini alan Almanya, bölgedeki Musevileri çıkarları doğrultusunda himayesi altına almak çabasından geri durmamıştır. Nitekim 1898 yılında Kayzer II. Wilhelm, İstanbul'u ve ardından Filistin'i ziyaret etmiştir. Bu sırada Siyonizm destekçisi Teodor Herzl'in tekliflerini de dinlemiştir (Öke 1982, 78; Tellioglu 2018, 257).

Bu dönemde Osmanlı Devleti'yle sıkı temas halinde kalan Almanya, aynı zamanda Siyonizmi destekler bir politika yürütmüştür. Esasında Yahudi karşıtlığında direnen Alman hükümetinin Filistin'de Alman Yahudi nüfusunun yerleşimini desteklemesi de ilginçtir. Öyle ki; Alman Yahudi nüfusun bölgede kalıcı olması yönündeki ısrarlı tavrı, hem bölgedeki çıkarlarını korumak hem de Almanya İmparatorluğu'ndaki Yahudileri ülkelerinden uzaklaştırmak içindir (Öke 1982, 78-79). Bu şekilde ele alındığında Almanya'daki anti-semitizmin sonuçları ortaya çıkmaktadır. Sadece siyasi amaçla değil Avrupa'da karşılaştıkları zulümden kurtulmak maksadıyla Osmanlı topraklarına gelenler de bulunmaktadır. Ancak Almanya'dan göç eden Musevilerin siyasi amaçla geldiği kesindir. Bu durumu Filistin'e yabancı iskanını önlemek için alınan tedbirlerde görmek mümkündür. Öyle ki Yahudilerin, Alman vatandaşlığını terk ederek Osmanlı tebaasına geçmeleri şartıyla yerleşimlerine izin verilmiştir. Ancak yerleşim izninin de siyasi maksatla kullanıldığı fark edilmiştir. Bunun üzerine 1900 tarihli kararla, Museviler dahil olmak üzere tüm Gayrimüslim muhacirlerin Osmanlı topraklarına iskanı yasaklanmıştır

(Tellioglu 2014, 192).

Teori bu şekilde olsa da uygulama öyle değildir. Filistin topraklarında Alman Musevi nüfusunun kolonileşme süreci hız kazanmıştır. Bilhassa ticaret ve ziraat faaliyetleriyle yerleşim alanı bulan Almanya Yahudileri, kültürel faaliyetlerde de bölgedeki etkinliklerini artırmaya yönelik çalışmalar yapmışlardır. Özellikle Alman kolonilerinin bulunduğu Yafa'daki Musevi nüfusunun artması sonucunda Alman Musevi Ziraat Mektebi'nin kurulması bu duruma açık bir örnektir.

Öteden beri kozmopolit yapıya sahip olan Filistin topraklarında azınlıkların iktisadi ve kültürel yaşamını Avrupalı devletler, kendi siyasi amaçlarına göre şekillendirmişlerdir. Başta konsolosluklar aracılığıyla yayılımcı politika yürütsele de eğitim faaliyetleriyle bölgedeki etkilerini yoğunlaştırmışlardır. Bu dönemde sadece Filistin'de değil Osmanlı topraklarının büyük bir kısmında yabancı okulların kuruluşu hızlanmıştır. Bilhassa çeşitli yabancı cemiyetler tarafından kurulan veya desteklenen okullar bulunmaktadır. Kudüs Mutasarrıflığı'na bağlı olan birçok noktada azınlık okulları ve yabancı okulların sayısı 19. yüzyılda artış göstermiştir. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki kültürel faaliyetlerde etkisini arttırdığı gibi Almanlar da etkisini artırmıştır. Nitekim bu dönemde Kudüs başta olmak üzere Hayfa ve Yafa civarında Alman eğitim kurumlarının varlığında artış meydana gelmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Khouli 2006).

Alliance İsrailite Universelle ve Eğitim

17 Mayıs 1860'ta dünyadaki tüm Yahudiler arasındaki dayanışmayı sağlamak için kurulan Alliance İsrailite Universelle olarak adlandırılan Evrensel Yahudi Birliği, zengin Yahudi iş adamları olan Narcisse Leven, Charles Netter, Isidore Cahan ve Eugene Manuel öncülüğünde kurulmuştur (Görmüş 2020, 258; Rodrigue 1990,17). Kuruluş maksadında Yahudiler arasındaki dayanışma temel alınmış olsa bile Yahudi kimliğinin asimilasyonunu önlemek için Yahudi basınının desteğiyle kurulmuştur (Cohen Albert 1977, 53).

Simon Bloch tarafından başlatılan ve yukarıda adı geçen iş adamları tarafından kurulan Alliance İsrailite'nin 1866 yılında Doğu'daki Yahudilerin refah yaşamalarını sağlamak maksadında kararlı 4.610 üyesi vardır. Eğitim olanaklarıyla Yahudilerin modernleşmesini amaçlayan bu birlik, geleneksel Yahudi dini kurumu olan Talmud Tora okullarının ıslah edilmesini istemişse de başarılı olunamamıştır (Rodrigue 1990,17; AIU T. F. Anniversary of its Foundation 1885, 59-60). Bu nedenle Avrupa tarzı eğitimin hâkim olduğu ve Fransızca eğitimin verileceği bağımsız yeni okulların kurulması uygun görülmüştür. Bu kapsamda eğitim olanaklarını genişleten okullar, modern Yahudi kimliğinin oluşumunda kullanılmıştır. Osmanlı Devleti sınırları dahilindeki Yahudilerin özellikle Filistin'deki Yahudi nüfusun, modern eğitim başta olmak üzere ticaret ve tarım alanında gelişimini denetlemek için kurumsal çerçeveye gerekmiştir. Bu durum ise Alliance İsrailite'nin kuruluşunu özetler niteliktedir (Rodrigue 1990, 17).

Eğitim olanaklarıyla Yahudi toplumunun gelişimini destekleyen Alliance İsrailite'nin eğitim alanındaki faaliyetleri kuruluş amacıyla temellendirilmiştir. Kuruluş yılını takip eden yıllarda Yahudi nüfusun yoğun olarak yaşadığı birçok noktada Alliance İsrailite desteğiyle kurulan okullar açılmıştır. Esasında Osmanlı topraklarının çeşitli noktalarında Alliance İsrailite'ye bağlı bulunan birçok mektep bulunmaktadır (Tellioglu 2018, 179, 206). Nitekim 1860'lı yılların başında Bağdat'ta, 1862 yılında Fas'ın Tetuan kentinde ve 1864 yılında Şam'da bir erkek okulu açılmıştır (Sciarcon 2017, 1). 1874'ten itibaren İstanbul, Manastır, Dimetoka, Edirne, Üsküp, Kavala ve Selanik'te de Alliance İsrailite tarafından desteklenen okullar

bulunmaktadır. İzmir, Kudüs, Hayfa, Yafa ve Basra gibi çeşitli yerlerde de Alliance İsrailite tarafından okullar açılmıştır. Bu okulların büyük bir çoğunluğu ilköğretim ve lise düzeyinde olsa da zanaatkar ve çiftçi yetiştirmek üzere kurulmuştur (Shaw 1991, 164; AIU, T. F. Anniversary of its Foundation 1885,64-65). 1912 yılı itibarıyla Alliance İsrailite'nin Osmanlı Devleti'nde 71'i erkek ve 44'ü kızlar için olmak üzere 115 okulu bulunmaktaydı. Bu okullarda yaklaşık 4 bin öğrenci öğrenim görmekteydi (Balcı-Yadi 2013, 34).

Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi

Yafa'da kurulan Alman Musevi Ziraat Mektebi ile ilgili belgeler incelendiğinde Alliance İsrailite'nin desteklediği alenen ortaya çıkmaktadır. Nitekim Mart 1903 tarihli belgede, Yafa Musevi Ziraat Mektebi'nin kuruluşu ve mektebin hasılatı hakkındaki beyanlarda, mektep yöneticilerinin Paris'te bulunduğu belirtilmiştir. Pek çok belgede ise sadece Yafa Ziraat Mektebi olarak ifade edilse de mektep arazisi hasılatına ilişkin ihtilafli süreçte Alliance İsrailite'in adı zikredilmiştir. (BOA. BEO. 2016/151144; 8 Ş 1320/ 10 Kasım 1902). Daha önce belirtildiği üzere Osmanlı topraklarının çeşitli noktalarında Alliance İsrailite'ye bağlı bulunan birçok mektep bulunmaktadır. (Tellioglu 2018, 179,206). Bu durum, Filistin'e göç eden Alman Musevi nüfusun, bölgede tutunması için üretim olanağına sahip olan Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebinin kuruluş maksadını da ortaya çıkarmaktadır. Nitekim, Alliance İsrailite'nin kuruluş öncülerinden olan Charles Netter, Doğu'da yaşayan Musevilerin refah yaşama kavuşmasının temel koşulu olarak tarımı öngörmüştür. Ziraatle meşgul olan Musevilerin yetiştirilmesine önem verilmiştir. Böylelikle Filistin'deki Yahudilerin güven ve emniyette kalacağı düşünülmüştür (AIU, T. F. Anniversary of its Foundation 1885,69).

Filistin'de koloniler oluşturan Yahudi nüfus, ticaret ve ziraat faaliyetlerini eğitim olanaklarıyla temellendirilmesini sağlamıştır. Bu amaçla Filistin'de eski bir koloni olan Mikve İsrail adlı koloni arazisi üzerinde (Tellioglu 2018, 179) 1870 yılında Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi kurulmuştur (BOA. ŞD. 2301/4, lef. 4, 1 Z. 1321/27 Ocak 1906; BOA. DH.MKT. 2528/1316, 20 Ca 1319/4 Eylül 1901). Mektebin kuruluşu Alliance İsrailite'nin kurucularından ve merkez komite üyelerinden olan Charles Netter'in çabalarıyla gerçekleşmiştir. Nitekim; 5 Nisan 1870 tarihli fermanla yaklaşık 240 hektar arazi belirsiz bir süre için kiraya verilmiştir. Söz konusu arazi için yıllık 7.500 kuruş ödemek koşuluyla kiraya verilmiştir. Vergiden ilk 10 yıl muaf tutulmuştur (AIU, T. F. Anniversary of its Foundation 1885, 70). Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi'ne tahsis edilen arazi, tarıma elverişli olduğu gibi mektebin özelliklerini de yansıtmaktadır. 1870-1871 tarihinde mektep arazisine 25.000 asma ağacı, çilek fideleri, portakal ağaçları ve kuşkonmaz dikilmiştir. Arazinin bir kısmı bahçe için, bir kısmı da köylüler için ayrılmıştır. Sulama için kuyular ve kanallar açılmış, yük hayvanlarının yanı sıra gerekli araç gereçler satın alınmıştır. Kültür amaçlı bir şefin yanı sıra usta bir bahçıvan işe alınmıştır (AIU, T. F. Anniversary of its Foundation 1885, 71).

Fig. 1. Yafa Ziraat Okulu Kurucusu
Charles Netter

(http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e15806271aa&ot=cza_photo) (Erişim tarihi: 09.01.2022).

Fig. 2. Yafa Ziraat Mektebi ve Öğrencileri

(http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e1580669fdf&ot=cza_photo)
(Erişim tarihi: 09.01.2022).

Paris'te bulunan ve Osmanlı Arşiv belgelerinde “Cemiyet-i Umûm İsrailiye” olarak adlandırılan Alliance İsrailite Birliği tarafından desteklenen Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi'nin özelliklerine dair bazı hususlar, 1902 tarihli Heyet-i Umûmi tarafından hazırlanan mazbatada belirtilmiştir. Bahsi geçen mazbatada, mektebin kuruluşunda dikkate alınan şartname esaslarına yer verilmiştir. Genel itibarıyla şartname esaslarında; öğrenci sayısı, eğitim şekli ve buna benzer müfredata ilişkin bilgiler verilmiştir. “*Cemiyeti Umûmiye-i İsrailiye Ziraat Mektebi*” veya kısaca “*Ziraat Mektebi*” olarak adlandırılan ve Osmanlı Devleti'nin eğitim kanunlarına göre Maarif Nezâreti altında “*Mekatib-i umumiye cümlesinden addolunan*” bu mektebin genel özellikleri şu şekildedir (BOA. ŞD. 401/ 46, lef.1, 26 S 1320/ 4 Haziran 1902).

1. Osmanlı Devleti'nin kanunlarına göre Maarif Nezareti altında bulunmaktadır.
2. Bu mektebe başlıca Musevilerden ve civar kasaba ahalisinden öğrenciler kabul edilmektedir.
3. Mektebe kabul edilen öğrenciler fen ve ziraat eğitimi almaktadır.
4. Mektebe giden öğrenciler, Yafa ve Kudüs ahalisinden oluşmaktadır. Daha sonra başka vilayetlerden gelen olursa kabul edilecektir.
5. Mektebe gelen öğrencilerin tümü Osmanlı tebaasından olmak şartıyla din ve mezhep farkı olmaksızın herkese açıktır.
6. Mektepte toplam altmış öğrenci eğitim görecektir. (BOA. BEO. 2893/216998, lef.2, 16 Za 1324/3 Ocak 1907). 1902 tarihinde belirtilen şartname içeriğinde ise, kabul edilen öğrenci sayısı otuz öğrenciden altmış öğrenciye kadardır. Bu okul Osmanlı tebaasından olan öğrencilere mahsustur. Ancak dışarıdan göçmen olarak gelip ders almak isteyen öğrencilere de ziraat dersleri verilecektir (BOA. ŞD. 401/46, lef. 1, 26 S 1320/ 4 Haziran 1902).
7. Ziraatten başka Türkçe ve Fransızca öğretilcektir.
8. Yatılı okuldur.
9. Sadece Musevi olanların tahsil süresi üç senedir. Bu sürenin bitiminde mektepte bir

veya iki sene kadar ücret karşılığında çalışıp kendilerine iş edindikleri halde cüzi sermaye verilecektir.

10. Cüzi sermayeye ilaveten cemaat tarafından verilen îâne ile istedikleri yere gidip yerleşebilirler (BOA. BEO. 2893/216998, lef. 2, 16 Za 1324/3 Ocak 1907).

Şartname içeriğinde Yafa'daki Alman Musevi Ziraat Mektebi'nin öğrenci sayısı her ne kadar otuzdan altmışa kadar olarak belirtilmiş olsa da 1901 tarihinde mektepte gerçekleştirilen incelemede öğrenci sayısının 115 kişiden ibaret olduğu anlaşılmıştır. Bu öğrencilerden sadece üçü Müslüman'dır. Büyük bir kısmı Musevilerden oluşmaktadır. Musevi öğrencilerden altısı Bulgaristan ahalisindedir. Geri kalan Musevi öğrenciler ise Osmanlı vatandaşıdır (BOA. DH.MKT. 2477/73, 8 M 1319/27 Nisan 1901).

Alman Musevi Ziraat Mektebi Arazisi Hasılat Öşrü ve Maarif Hisse-i İâne Meselesi

Alman Musevi Ziraat Mektebi'nin Osmanlı belgelerine yansımaları vergi meselesinden kaynaklanmıştır. Devlet, dönemin nizamına uygun alınan vergi usulünü muhafaza etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda vergilerin müzayede usulüyle toplanması gerekiyordu. Ancak 1884 yılında getirilen düzenleme sorun yaratmıştır. Söz konusu sorunun esas nedeni ise Maarif Nezareti'ne bağlı mekteplerden alınan vergi türlerinin değişmesi ve bu değişikliğe Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi yönetiminin muhalefet etmesidir. Muhalefetin amacı ise iltimas talebidir. Arazi hasılat öşrünün yanı sıra Yafa Alman Musevi Ziraat Okulu müdüriyetinin iltimas edilmesini istediği "*Maarif Hisse-i İâne*" vergisinin tahsilidir (BOA. ŞD. 401/ 46, lef. 3, 21 Z 1319/ 31 Mart 1902). Esasında Osmanlı sınırları dahilinde bulunan tüm okulların ödemekle yükümlü olduğu maarif hisse-i îâne bedeli, bu dönemde devletin eğitim kurumlarından aldığı vergidir. 1 Mart 1884 yılında uygulanmaya başlayan bu vergi, bir nevi eğitim vergisi olmakla birlikte taşradaki idadi mekteplerinin mali açıdan desteklenmesi için uygulamaya konulmuştur. Bahsi geçen verginin miktarı, bölgede toplanan aşar vergisi oranına göre belirlenmektedir (Somel 2001, 72).

1 Mart 1884 tarihinde uygulamaya konulan verginin tahsilinde sorun yaşanmasının temel nedeni ise mektebin kuruluş esasları ve niteliğini beyan eden Nisan 1870 tarihli fermanıdır. Öte yandan maarif hisse-i îâne bedelinin, başka şekilde alınması kararlaştırılmış olsa bile otuz seneden beri vergiden muaf tutulan mektep arazisinin hasılatından hisse-i maarif ve îâne şimdiye kadar alınmamıştır. Ancak bundan sonra hisse-i îâne bedeli talep edilmiş ve verginin toplanması kararlaştırılmıştır. Bu karara tepkisiz kalmayan mektep yönetimi, durumu Kudüs Mutasarrıflığı'na bildirmiştir. Bunun üzerine Kudüs Mutasarrıflığı meseleyi Maliye Nezareti'ne iletmiştir. Maliye Nezareti ise konuya ilişkin olan Mart 1902 tarihli tezkereyi, Divan-ı Hümayûn'a havale ederek görüş istemiştir. (BOA. ŞD. 401/46, lef. 3, 21 Z 1319/ 31 Mart 1902).

Mektep müdürlüğünün iltimas talebine rağmen bu hususta alınan karar dikkate değerdir. Mektebin eğitim alanındaki faaliyetlerinden çok zirai ve ticari olanaklar sağladığını söylemek mümkündür. Nitekim; mektebe kiralanan arazide yetişen mahsulün vergisi, senelik olarak mahalli mal sandığına aittir. Şayet bu araziden elde edilen mahsul, ihraç edilirse sadece gümrük resmi tahsil edilecektir. Eğer ziraat için gerekli araç ve gereç dışarıdan gönderilirse gümrük vergisi, nizamına uygun alınacaktır (BOA. ŞD. 401/ 46, lef. 3, 21 Z 1319/ 31 Mart 1902; BOA. ŞD. 2301/4, lef 3, 26 M 1324/ 22 Mart 1906). Ancak mektepten alınan hisse-i îâne bedelinin mektebe iadesi gündeme gelmiştir. Buna karşı olarak 1903 tarihli Tanzimat Dairesi mazbatasında belirtildiği üzere; aşara nispetle alınan maarif hisse-i îâne bedelinin mektebe iade edilmesi uygun görülmemiştir. Fakat Nisan 1870 tarihli ferman gereğince söz konusu bedelin ve hasılat

öşrünün, mahalli mal sandığından alınarak mektep idaresine iade edilmesinin gerekliliği hakkındaki tebligat, Dahiliye Nezareti'ne havale edilmiştir (BOA. BEO. 2119/ 158853, lef. 2, 23 R 1321/19 Temmuz 1903).

Ziraat Mektebi'nin vergiden muaf tutulması yönünde cereyan eden muhaberede Bâbiâli, mahalli kaymakamlıktan mektebin özelliklerine binaen maarif açısından ne gibi hizmetler verdiği ve mektep müdüriyetinin vergi hususundaki ısrarlı tutumu hakkında bilgi istemiştir. Kaymakamlıktan gelen cevapta ise; 1870 tarihli ferman hükümlerinde mektebin ödemekle yükümlü olduğu hisse-i iâne bedelinin bulunmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte kurulduğu tarihten itibaren mektep arazisi hasılat öşrü ödenmediği de beyan edilmiştir (BOA. BEO. 2119/ 158853, lef 4, 12 Ra 1321/8 Haziran 1903). Hasılat öşrünün tahsili konusunda çıkan anlaşmazlığın sona erdirilmesi için önemli bir karar alınmıştır. Şöyle ki; mektep idaresi öşür vermekten muaf tutulmuştur. Sadece 7.500 kuruş vermekle mükelleftir. Bu miktar ise mektep arazisinin kira bedelidir. Bunun dışında maarif ve menafi-i hisse-i iâne vergisi, Ziraat Bankası'na ödenecektir. Ancak verginin ödenmesi hususunda da 1905 yılında sorun çıkmıştır (BOA. ŞD. 2301/4, lef. 4, 1 Z 1323/27 Ocak 1906).

Yafa Musevi Alman Ziraat Mektebi'nin, maarif iane hissesi ödemekten muaf tutulması gerektiği tekrar talep edilmiştir. Ziraat Bankası Muhasebe Katibi'nden verilen müzakerede, Yafa Musevi Alman Ziraat Mektebi'nin ödemesi gereken 1902/1903 senesine ait hisse-i iâne miktarının bankaya teslim edilmesi talep edilmiştir. Ayrıca mektep arazisi mahsulatından elde edilen teminat miktarı da 1900 senesinden itibaren Mal Kalemince alınmaktadır. Bahsi geçen teminatın bedeli 32 bin 286 kuruş 30 paradan ibarettir. Bu miktardan öşür bedelinin iane hissesi olan 4 bin 697 kuruşun mektep idaresince bankaya ödenmesi gerekmektedir. Ödenmesi gereken miktar, Yafa Musevi Alman Ziraat Mektebi Müdüriyetine bildirilmiştir. Daha önce belirtildiği üzere, bu noktada önemli belge, Nisan 1870 tarihli fermanıdır. Çünkü mektebin kuruluşu ve sahip olduğu özellikleri barındırmaktadır. Mektebin özellikleri ele alındığında ziraat talimi esas alınarak kurulan bir mekteptir. Dolayısıyla iâne hakkı olarak adlandırılan bedel, ziraat erbabının ihtiyaçlarına cevap veren Ziraat Bankası'na aittir. Zaten ziraatin gelişimine katkı sunacak ve “*fenn-i ziraat*” talimini gerçekleştiren bir mekteptir. Bu nedenle şimdiye kadar mektep idaresinden iâne hakkı aranmadığı gibi mektepte meydana gelen uygulamalar da Kudüs'teki Alliance Mektebi Müdürü tarafından düzenlenecektir. Öte yandan araziden elde edilecek hasılatın öşür bedeli ve maarif iâne hissesinden mektebin muaf tutulmasının sebepleri mektep idaresinin beyanında belirtilmiştir. Şöyle ki, Yafa Kazası'nda ziraat ve çiftçilik için emsal olan bu mektebe kaydedilen öğrencilerin talimlerinden yararlanılmamaktadır. Aynı şekilde mektep arazisinde çalışan fellahların da ziraat usullerinden tamamen yararlanılmamaktadır (BOA. ŞD. 2301/4, lef 4, 1 Z 1323/27 Ocak 1906). Dolayısıyla Alman Musevi Ziraat Mektebi, kuruluşundan itibaren maarif ve ziraat emrinde hizmet ettiği için bu fedakarlığa mükafat olarak hasılat öşrü ve maarif iâne hissesinden muaf tutularak iltimas edilmesi talebinde bulunulmuştur (BOA. ŞD. 2301/ 4, lef. 5, 8 Ca 1323/ 11 Temmuz 1905).

Paris'te bulunan Cemiyet-i Umûm İsrailiye tarafından talep edilen iltimas ve müsamaha ise şu yöndedir; Ziraat Mektebi arazisi senelik olarak 7 bin 5 yüz kuruş bedelle kiralanmıştır. Bu bedel senelik olarak ödenmeye devam etmektedir. Ancak cemaate bir lütuf olarak 1870 tarihinden itibaren kiralanın on senelik bedeli affedilecektir. Bu şekilde uygulama iki sene zarfında mümkün olacaktır. Arazi hasılat öşrünün tahsili meselesinde mektep müdürünün ısrarının devamı halinde Bâbiâli ise durumu açıklığa kavuşturmak için Maarif Nezareti'ne tabi bir yabancı okulu olarak vergiler hususunda kararlı davranmıştır. Nitekim, mektep müdürlüğü tarafından Yafa'daki Alman Musevi cemaatine 2 bin 6 yüz dönüm arazi için 7 bin 5 yüz kuruş

bedelle kiraya verilmiştir (BOA. ŞD. 2301/4, lef. 3, 26 M 1324/ 22 Mart 1906).

Yafa Kazası'ndaki ziraat ve çiftçiliğin gelişimi için emsal teşkil eden bu mektep, yerli ziraatin gelişimi için faydalı olacağı mahalli idare tarafından belirtilmiştir. Ayrıca ziraat eğitimi verilerek toprağın ıslahında da yararlı olabileceği görüşü savunulmuştur. Buna dayanak olarak, 1905 ve 1906 yılında ortaya çıkan yer farelerinin verdiği zararda, mektebin ve mektepte eğitim öğrenim gören öğrencilerinin niyeti gözlemlenmiştir (BOA. BEO. 2827/211960, lef. 2, 11 Ra 1324/5 Mayıs 1906). Ancak Yafa Musevi Ziraat Mektebi'nin kuruluş amacından ziyade müzakerelere konu olan esas husus ziraat okuluna tahsis edilen arazi meseledir. Mektebe tahsis edilen arazide yetiştirilecek üründen elde edilecek hasılatın taksimi ihtilafli bir durum haline gelmiş olsa da karara bağlanmıştır.

Alman Musevi Ziraat Mektebi müdürlüğünce yapılan ısrarlı müracaatlar nedeniyle mektep arazisi mahsulatından alınacak öşür bedeli konusu, kurumlar arası iletişimde oldukça yer tutmuştur. 1906 yılında hasılat öşürünün, mektep idaresine ait olduğu belirtilmiştir. Fakat aşara nispetle alınagelen hisse-i iâne bedelinin mektebe verilmesi uygun görülmemiştir. Bu nedenle mektep arazisinin hasılat öşürünün her yıl hisse-i iâne bedeliyle birlikte yalnız öşür bedelinin mahalli mal sandığından mektep idaresine verilmesi hakkında Şûrâ-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararı üzerine bildirilmiştir. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti'nden Şûrâ-yı Devlet'e durum beyan edilmiştir (BOA. BEO. 2827/211960, lef. 2, 11 Ra 1324/5 Mayıs 1906).

Mektebin Denetimi

Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi'nin bölgedeki ziraa faaliyetlerin gelişim olanaklarını artırmaya yönelik uygulamaları bulunsa da dönemin siyasi atmosferinin meydana getirdiği olumsuzluklar mektebin teftişini zorunlu kılmıştır. Zira bu dönemde yabancı destekli okul ve hastane gibi pek çok kurum muzır evrak veya eşya olarak adlandırılan zararlı yayınların dağıtımında rol aldığı bilinmektedir. Nitekim; 1901 yılında Yafa'dan İstanbul'a gelmiş olan Edirneli bir Musevi çocuğun eşyaları arasında Bulgarca mühür ve Makedonya fedailerine ait olan zararlı evrak ve kitap ortaya çıkmıştır. Yapılan inceleme esnasında Musevi çocuğun, Yafa'daki Alman Musevi Ziraat Mektebi öğrencisi olduğu belirlenmiş ve ifadesi alınmıştır. Öğrenci ifadesinde; eşyalarının arasından çıkan zararlı evrak ve kitabı, mektepteki Bulgar arkadaşının verdiğini ancak bunların içeriğini bilmediğini beyan etmiştir. Bunun üzerine çocuğun eğitim aldığı Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi hakkında Kudüs Mutasarrıflığı'ndan bilgi istenmiştir. Kudüs Mutasarrıflığı'ndan gelen cevapta ise, mektepte eğitim görenlerin sayısı hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş ve Musevi öğrencilerden altı kişinin Bulgar ahalisinden olduğu belirtilmiştir. Böylelikle eşyaları arasında mühür, zararlı evrak ve kitap çıkan Edirneli Musevi öğrencinin ifadesi doğrulanmıştır. Bunun üzerine Kudüs-i Şerif Sancağı'nda böylesine hain Musevilerin olduğu bunların Bulgaristan ahalisinden olmaları nedeniyle Zaptiye Nezareti'ne durum bildirilmiştir (BOA. DH.MKT. 2477/73, 08 M 1319/ 27 Nisan 1901; BOA. DH. MKT. 2541/ 126, 24 C 1319/8 Ekim 1901). Bu noktada önemli husus Edirneli Musevi çocuğun eşyalarının arasından Bulgarca mühür ve Makedonya fedailerine ait olan zararlı evrak ve kitabın çıkmasıdır (BOA. DH.MKT. 2477/73, 08 M 1319/ 27 Nisan 1901).

“Muzır” olarak ifade edilen zararlı evrak ve kitapların ülke dahiline girişini engellemek için özenli davranılmış ve teftiş başlatılmıştır (BOA. DH.MKT. 2541/26, 24 C 1319/8 Ekim 1901). Bahsi geçen teftişin konusu sadece zararlı evrak bulunup bulunmaması değildir. Aynı zamanda ders içeriklerinin de incelendiği sıkı bir denetim başlatılmıştır. Bunun üzerine 24 Ağustos 1901 yılında Orman ve Meadin ve Ziraat Nezareti tarafından mektep teftiş edilmiştir. Teftiş koşullarında; mektebin kuruluş amacı, eğitim usulü ve ders programlarının incelenmesi gibi hususlar

yer almaktadır. Daha da ötesi mektebin denetimi üzerinde özenle durulmuştur. Bu kapsamda Dahiliye Nezareti tarafından teftiş için “*memur-ı mahsûsa*” görevlendirilmesi yönünde karar alınmıştır. Ayrıca mahalli hükümetin dâimi surette kontrol altında tutması gerekmiştir. Bu denli sıkı teftiş uygulamasındaki amaç; Yafa Alman Ziraat Mektebi'nde, Osmanlı Devleti aleyhine zararlı evrak ve kitap gibi materyallerin girişini engellemektedir (BOA. DH. MKT. 2583/63, 15 N 1319 /26 Aralık 1901).

Edirneli Musevi çocuğun ifadesine istinaden yapılan incelemede, Bulgar arkadaşından temin edilen Bulgarca mühür, kitap ve evrakların Makedonya fedailerine ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum incelendiğinde Makedonya fedailerini olarak adlandırılan Bulgar komite mensuplarının çeteci faaliyetleriyle ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır (Makedonya'daki Bulgar komitecilerinin çeteci faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Aydın 1989; Tan 2012). Kısaca, ülkenin siyasi atmosferinde devlet aleyhine ortaya çıkabilecek her türlü ihtimalin göz ardı edilmediği dönemde Makedonya fedailerine ait kitap ve evrak çıkması üzerine başlatılan teftişte, mektepte verilen derslerin içeriğine değin her husus incelenmiştir.

Sonuç

Ticari ve zirai faaliyetlerle yerleşim alanı bulan Yahudi Almanlar, kültürel faaliyetlerle de Yafa'daki etkinliklerini artırmaya yönelik çalışmalar yapmışlardır. Alliance İsrailite'nin amacına yönelik şartlar eğitim olanaklarıyla daha da güçlü hale gelmiştir. Öyle ki, Alliance İsrailite'nin temel amacı; dünyanın her köşesindeki Yahudilerin eğitim alanında gelişerek dayanışma halinde olmalarını sağlamaktır. Bu durum Alliance İsrailite'nin kuruluş fikrinin tezahürüdür. Nitekim; Osmanlı sınırları dahilinde pek çok noktadaki okullar Alliance İsrailite desteklidir. Aynı maksatla Yafa'da Alman Musevi Ziraat Mektebi de açılmıştır. 1870'li yıllarda öğrenci sayısı 20 veya 30 kişiden ibaret olsa da 1901 yılında 115 öğrencinin eğitim aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu mektepte eğitim alan öğrencilerin çoğunluğu Museviler olsa da Müslüman öğrenciler de bulunmaktadır. Bu nedenle Alliance İsrailite'nin, eğitim olgusunun, sadece Musevilerle sınırlı kalmadığını ifade etmek mümkündür.

Yafa Alman Ziraat Mektebi'nin kuruluşu bölgedeki zirai faaliyetlerin iyileşmesi için olanak sağlamış olsa bile vergi hususunda mektep müdüriyetinin ısrarlı iltimas talebi oldukça yoğundur. Nitekim; 1902 yılından 1906 yılına kadar maarif hisse-i iâne vergisi ve arazi hasılat öşrü hususunda çıkan ihtilaflar devam etmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin mali denetim için mektepten tahsil etmek istediği eğitim vergisi hakkında da önemli bilgi sunmaktadır. Dolayısıyla Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi özelinde değerlendirildiğinde, 19. yüzyılda yabancı eğitim kurumlarının ne tür vergiler ödemekle mükellef olduklarını göstermesi açısından dikkate değerdir.

Ayrıca 19. yüzyıl siyasi atmosferinin ortaya çıkardığı bölücü faaliyetleri önlemek gibi durumlar, mektebin teftişini zorunlu kılmıştır. Öyle ki, ders programları dahil olmak üzere mektebin kontenjanına kadar her bir ayrıntı özel bir memur tahsis edilerek sürekli denetim altında tutulmaya çalışılmıştır. Tüm bu hususlar göz önüne alındığında Yafa Alman Musevi Ziraat Mektebi özelinde incelenen konu kapsamında Alliance İsrailite'nin eğitim faaliyetleri başta olmak üzere dönemin sosyo-kültürel yapısı da ortaya çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

- Avcı Y. 2004, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*. Ankara.
- Aydın M. 1989, “Arşiv Belgeleriyle Makedonya’da Bulgar Çete Faaliyetleri”. Eds. H. İnalcık, N. Göyünç, H.W. Lowry, *Osmanlı Araştırmaları IX*. İstanbul.
- Balcı S. & Yadi A. 2018, *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler*. İstanbul.
- Balcı S & Balcıoğlu M. 2022, *Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu*. Ankara.
- Cohen Albert P. 1977, *The Modernization of French Jewry Consistory in the Nineteenth Century*. Hanover New Hampshire.
- Çakmak A. 2019, *Osmanlı Kudüsü’nde Devlet ve Toplum (1798-1841)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi. Afyon.
- Görmüş E. 2020, “Alliance İsrailite Universelle: Osmanlı Yahudilerinin Dönüşümünde Bir İtici Güç”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 40, 257-267.
- Karabulut S. 2018, “Osmanlı Kudüsü’nde Savaş Yıllarında (1914-1918) Mülkiyet Hakkı”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXXIII/2, 451-480.
- Khouli A. 2006, *Osmanlı Döneminde Kudüs’teki Yabancı Okullar (XIX. Yüzyıl)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Ortaylı İ. 1983, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*. İstanbul.
- Öke M. K. 1982, *Osmanlı İmparatorluğu, Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1912)*. İstanbul.
- Rodrigue A. 1990, *French Jews Turkish Jews, The Alliance Israelite Universelle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey, 1860-1925*. Bloomington.
- Sciarcon J. 2017, *Educational Oases in the Desert The Alliance Israelite Universille’s Girls’ Schools in Ottoman Iraq 1895-1915*. New York.
- Shaw S. 1991, *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*. London.
- Somel S. A. 2001, “Bir Mali Sorun Olarak Osmanlı Son Döneminde Eğitim Yatırımları ve Vergilendirme Meselesi”. *Doğu Batı* 17, 69-80.
- Tan H. 2012, *Makedonya’da Bulgar Komite Faaliyetleri ve Boris Sarafof*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Tellioglu Ö. 2014, “Filistin’e Musevi Göçü, Arazi Satışı ve Kolonileşme Sürecinde Uygulanan Yöntemler”. *Osmanlı’dan Günümüze Filistin Sempozyumu 28-29 Kasım 2013*. Ankara, 185-205.
- Tellioglu Ö. 2018, *Filistin’e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*. İstanbul.
- Terzioğlu K. 2013, *Filistin’de Alman Kolonizasyonu: 1883-1914*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- The Alliance Israelite Universelle, Twenty -Fifth Anniversary of its Foundation*. Paris, 1885.

Arşiv Kaynakları

- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Başkanlığı (BOA)
BOA. BEO. (Babıâli Evrak Odası Evrakı)
2016/151144   2119/ 1588853   2827/211960   2893/216998
BOA. DH.MKT. (Dâhiliye Nezâreti Mektubi Kalemi Evrakı)
2477/73   2528/ 1316   2541/ 126   2583/63
BOA. ŞD. (Şûrâ-yı Devlet Evrakı) 401/ 46.

Elektronik Kaynaklar

- http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e1580669fdf&ot=cza_photo
(Erişim Tarihi: 09.01.2022)
- http://www.zionistarchives.org.il/en/Pages/ArchiveItem.aspx?oi=09001e158066a008&ot=cza_photo
(Erişim Tarihi: 09.01.2022)